

33. Аберкромби Н. Социологический словарь / Н. Аберкромби ; пер. с англ. под ред. С. А. Ерофеева. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Экономика, 2004. — 620 с.
34. Большой толковый социологический словарь [Электронный ресурс] / Д. Джери, Д. Джери. — Режим доступа : http://explanatory_sociological.academic.ru/1930/СОЦИОЛОГИЯ_ПРАВА.
35. Эрлих О. Основоположение социологии права / О. Эрлих ; пер. с нем. М. В. Антонова ; под ред. В. Г. Графского, Ю. И. Гревцова. — СПб. : Университетский издательский консорциум, 2011. — 704 с.
36. Мейхью Л. Социология права / Л. Мейхью // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. — М. : Прогресс, 1972. — 392 с.
37. Марчук В. П. «Свободное право» в буржуазной юриспруденции. Критика концепции Е. Эрлиха / В. П. Марчук. — К. : Изд-во Киевского ун-та, 1977. — 167 с.
38. Антонов М. В. Правовая коммуникация и современное государство / М. В. Антонов, А. В. Поляков // Известия высших учебных заведений. Правоведение. — 2011. — № 6. — С. 214-220.
39. Костицкий В. В. Захист суспільної моралі як нова функція демократичної держави / В. В. Костицкий // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). — 2010. — № 3-4. — С. 3-12.
40. Костицкий В. В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави. / В. В. Костицкий // Монографія. — Дрогобич: Коло, 2013. — 172 с.

УДК 340.13:342.4

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Недюха М.П.

(доктор філософських наук, професор, завідувач сектору методології Інституту законодавства Верховної Ради України, заслужений діяч науки і техніки України)

Анотація. У статті досліджується зарубіжний досвід нормативно-правового регулювання інформаційного простору в частині реалізації державної політики захисту прав дітей.

Ключові слова: інформація, захист прав дітей, державна політика.

Аннотация. В статье исследуется зарубежный опыт нормативно-правового регулирования информационного пространства в сфере реализации государственной политики защиты прав детей.

Ключевые слова: информация, защита прав детей, государственная политика.

Annotation. The article examines international experience of the information space normative and legal regulation in the sphere of implementation of the state policy on the children's rights protection.

Keywords: information, protection of children's rights, public policy.

Зарубіжний досвід у частині реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в інформаційному просторі ґрунтується, як відомо, на основоположних канонах життєдіяльності сучасного інформаційного суспільства, згідно з якими продукування інформації, її зберігання, поширення, обробка та накопичення є визначальною сферою і, водночас, ознакою рівня розвитку суспільства, якості життя громадян країни. Тому завдання держави полягає в забезпеченні нормативно-правового регулювання вільного функціонування інформації як засобу і ресурсу соціального розвитку при одночасній протидії як внутрішнім, так і зовнішнім негативним інформаційним впливам на свідомість людини, насамперед, дітей, підростаючого покоління.

Критеріальною ознакою правового унормування інформаційного простору як ЄС, так і національних держав, є захист прав і свобод людини, забезпечення її розвитку, охорони фізичного, розумового та психічного здоров'я. При цьому виклики, ризики та небезпеки глобального інформаційного простору, окремих держав не можуть сприйматися як перешкода об'єктивному інформуванню, вільному обміну інформацією, її продукуванню та поширенню. Як відомо, саме такі принципи міжнародного співробітництва в інформаційній сфері були закріплені у 2000 році Окінавською хартією глобального інформаційного суспільства.

Дбати про інформаційну безпеку дітей зобов'язує і ст. 22 Директиви Європейського Союзу «Телебачення без кордонів», нормами якої передбачено створення національного органу, покликаного гарантувати захист дітей від зловживання свободою ЗМІ, електронними та паперовими носіями інформації.

Міжнародно-правові норми допускають обмеження прав друкованих чи електронних ЗМІ щодо захисту дітей і підлітків від негативного впливу. Так, зокрема, ухваленою Європейським Співтовариством директивою (1988) дозволяється припиняти

трансляції програм іншої держави у разі, якщо вони можуть завдати шкоди розвитку дитини [1; 2, с.428-429].

Негативний вплив екранного насильства на дітей неодноразово поставав предметом розгляду ООН, ЮНЕСКО, Інформаційного центру країн північної Європи з питань ЗМІ, де створена Міжнародна рада (1997), яка обіймається питаннями громадського та правового забезпечення інформаційної безпеки.

Показовим є відношення Європейського Суду з прав людини до моральних засад функціонування суспільства, визнання важливості захисту моралі як легітимної соціальної справи. Наголошується, зокрема, на важливості захисту моральних інтересів, благополуччя окремих осіб чи категорій осіб з таких причин, як недостатня зрілість, психічна нездатність, стан залежності, які віднесені до захисту моральності [3, с.149].

Відповідно, прийнято вважати негативними щодо впливу на дитину, її фізичний, розумовий чи морально-психологічний розвиток, друковані та електронні ЗМІ, які пропагують ціннісні установки, світоглядні стереотипи та моделі поведінки, що спроможні: а) формувати почуття допустимості протиправної поведінки чи безкарності за скоєння правопорушення або злочину; б) конфліктності, агресивної поведінки як допустимості заподіяння шкоди іншим людям, їхній власності; в) негативного ставлення до органів охорони правопорядку та їх діяльності.

Аналізуючи під вищезазначеним кутом зору національний правовий простір різних країн світу, необхідно зазначити, що найліберальнішим можна вважати законодавство США, де засоби протидії негативному впливу на дитину істотно не обмежують діяльність інформаційних джерел, в основному є профілактичним. То ж не дивно, що США є країною з дуже високим рівнем правопорушень, вчинених дітьми.

Федеральна програма оздоровлення американського суспільства, яка була ухвалена ще за Адміністрації президента Б. Клінтона, передбачає:

1) розробку та надання рекомендацій засобам масової інформації про обов'язковий перегляд програм передач телебачення, електронних джерел, змісту друкованих видань щодо недопущення пропаганди насильства;

2) залучення ЗМІ до проведення кампаній зі сприяння скороченню пропаганди насильства [4, с.5].

Телебачення США, відповідно до федеральної програми, має велику кількість програм і серіалів для дітей, що містять соціально значимі заклики, сутність яких зводиться до необхідності законослухняної поведінки [5, с.240].

Єдина норма, яка згідно з федеральним законом «Про засоби зв'язку» пов'язується із заборонаю, хоча за характером своєї дії має переважно профілактичний характер, забороняє продавати телевізори без спеціального кодуючого засобу, що дозволяє батькам програмувати телевізор на перегляд дітьми програм відповідно до їхнього віку [6, с.106].

У цілому законодавство США, як уже наголошувалося, істотно не обмежує діяльність інформаційних джерел, спрямовуючи свої основні зусилля на захист дітей від демонстрації сцен протиправної поведінки, передусім, порнографії, чим сприяє зміцненню морального здоров'я підростаючого покоління.

Натомість у Великобританії інформаційний простір є достатньо контрольованим як з точки зору його перебігу, так і застосування санкцій: в частині правового захисту дітей від шкідливого впливу ЗМІ реалізується система заходів відповідно до національних законів «Про непристойні публікації» (1959) та «Про віщання» (1990). Система норм має як профілактичний, так і санкціонований характер, передбачає заходи громадської, адміністративної та кримінальної протидії, реалізується на декількома напрямками водночас.

Так, згідно із Законом «Про непристойні публікації» злочином вважається обнародування інформаційного матеріалу з метою отримання вигоди.

Електронна продукція, кіно- та відеофільми класифікуються відповідно до віку аудиторії.

Ознакою непристойності є кваліфікація змісту матеріалу як такого, що сприяє розпусті і розбещенню громадян, котрі ймовірно читали, бачили чи чули твердження, що містяться в інформаційному контенті [7, с.44]. Зазначена робота покладається відповідно до закону «Про відеозаписи» (1984) на спеціальний орган - Британський комітет класифікації фільмів.

Особлива увага в частині ідентифікації інформаційних джерел, продуктів їхньої діяльності звертається на можливість перегляду продукції в домашніх умовах. Враховується також можлива шкода, яка може бути заподіяна суспільству поведінкою глядачів після такого перегляду. При цьому законодавство розрізняє зміст інформаційного продукту (контент), час його показу чи користування, а також наслідки можливого негативного інформаційного впливу на дітей.

Законодавство Великобританії про телерадіомовлення встановлює «водорозділ» між денним і вечірнім мовленням. Передбачено, що до 21 години програми мають відповідати вимогам загальної аудиторії, що включає дітей, тоді як після 9 години вечора контроль за перегляд телепередач дітьми покладається винятково на батьків.

Порушення встановлених правил трансляції може призвести до серйозних санкцій щодо порушників, до яких віднесено: офіційне попередження, вимога публічного вибачення, штраф, скорочення строку віщання, позбавлення ліцензії [8, с.15].

Засобами ідентифікації можливої шкоди після перегляду продукції маленькими дітьми чи підлітками вищезазначеним законом розглядаються: злочинна (кримінальна поведінка); жорстока поведінка чи випадок; небезпечна поведінка чи випадок; сексуальні дії.

Термін «розбещення» має визначений зміст, що дозволяє його відрізнити від матеріалу, який є, скажімо, „шокуючим” або “таким, що викликає образу”.

Цікавим досвідом є та обставина, що відмова Комісії від проведення класифікації відеопродукту розглядається як заборона до його опублічнення.

Достатньо впливовою є роль громадськості, дії якої, так само як і вимоги спеціального органу - Британського комітету класифікації фільмів суттєво обмежують демонстрацію сцен протиправної поведінки, користування електронним контентом. У випадку, коли негативних сцен не уявляється можливим уникнути, спрацьовує сценарій т. зв. «прийняттого насильства» - негативний герой гине не від куль позитивного героя, а стає „жертвою” власних дій, скажімо, зриваючись у провалля.

Етичні і правові стандарти Австралії вважаються зразковими, насамперед, за ознаками протидії негативному інформаційному впливу, де «непристойність» як дія вважається правопорушенням. Критерієм, що визначає непристойність, є «можливість матеріалу, якому інкримінується непристойний зміст, розбестити тих, чия свідомість відкрита аморальному впливу й у чії руки може потрапити публікація подібного роду» (закони «Про віщальні служби» (1992), «Про свободу інформації» (1982); «Про злочини » (1914), Кримінальний Кодекс (1899) та ін.

Судова практика виходить з правової ідентифікації інформаційного продукту як „образливого” чи „непристойного”, наявності в його змісті виклику суспільній моралі, можливості нанесення можливої образи соціальним стандартам. Важливим є і соціальне середовище та масштаби поширення матеріалу.

Австралійським законодавством передбачено притягнення до відповідальності за образу громадської моралі: правові норми містять класифікаційні схеми в частині їх застосування як засобів заборони, обмеження доступу, поширення чи реклами: вся потенційно непристойна продукція має класифікуватися, відповідно до якої накладаються певні обмеження (санкції) аж до кримінальної відповідальності [9, с.78].

У Франції передбачена кримінальна відповідальність за дії, пов'язані з демонстрацією сцен насильства. Згідно з Кримінальним кодексом Франції виготовлення, перевезення, поширення у будь-який спосіб повідомлення, що має насильницький або порнографічний характер, або здатного привести до серйозних зазіхань на людську

гідність у тих випадках, коли це може побачити дитина, карається трьома роками в'язниці або значним штрафом. Відповідальність настає й у випадку здійснення такого діяння ЗМІ чи аудіовізуальними засобами поширення інформації [10, с. 203; 11].

Заходи протидії негативному впливу електронного контенту, так само як і ЗМІ, мають громадський, адміністративний і кримінально-правовий характер. Хоча останні практично не застосовуються.

Конституція Федеративної Республіки Німеччини (1949) стверджує, що свобода думки, інформації та друку «може бути обмежена... законодавчими актами про захист молоді». Відповідно, будь-які інформаційні джерела, які порушують «благополуччя» дітей і підлітків, не можуть бути суспільним надбанням доти, поки не буде забезпечена безпека їх перегляду відповідно до потреб дитячої аудиторії [12, с.580-587].

Законодавство Італії (закон «Про інформацію») не дозволяє використовувати будь-який інформаційний контент, який завдає шкоди психічному або моральному розвитку дітей [13, с.104-107]. .

Вищезазначеним законом передбачено спеціальні ліцензійні органи, які контролюють перебіг інформації [14], санкціонують порушників аж до їхнього закриття [15, с. 34], що здійснюється в основному адміністративно-правовими засобами.

Значущим є внесок російських учених щодо розробки вихідного понятійно-категоріального апарату інформаційного права як порівняно нової галузі права, визначенні, зокрема, інформаційної безпеки суспільства як неможливості нанесення шкоди його духовній сфері, культурним цінностям, соціальним регуляторам поведінки людей, інформаційній інфраструктурі та повідомленням, які здійснюються за її допомогою.

Вартою уваги є дефініція „національні інтереси в інформаційній сфері”, яка інтерпретується як визнана державою збалансована сукупність соціальних інтересів особистості, суспільства і держави, що реалізуються в інформаційній сфері, включно з їхніми інтересами щодо збереження національної ідентичності.

При цьому захист законних інтересів особистості вбачається у підтримці певного правового статусу людини і громадянина в інформаційній сфері.

Інтереси суспільства полягають у використанні інформації та інформаційної інфраструктури для розвитку всіх сфер суспільного життя.

Інтереси держави зводяться до використання інформації й інформаційної інфраструктури шляхом реалізації відповідної державної політики, управління суспільством, захисту його моралі та цінностей, а також забезпечення сталого функціонування інформаційної інфраструктури.

Зазначене дозволило не лише визначити змістовне наповнення поняття „національні інтереси в інформаційній сфері”, його структуру [16], а й започаткувати перехід від класичного в марксистській традиції розуміння суспільства як єдності продуктивних сил і виробничих відносин до суспільства, де предметом праці є інформація, а знаряддям праці – інформаційні технології.

Україні варто враховувати досвід Республіки Молдова, яка відмовилася транслювати програми деяких російських телеканалів, посилаючись на порушення ними ст. 7 Європейської Конвенції про транскордонне телебачення, Рекомендації і Резолюції Ради Європи «Про культурні і освітні засоби щодо обмеження показу насильства», «Про принципи, що стосуються розповсюдження відеозображень, що містять насильство, жорстокість чи порнографію» в частині уникнення негативного впливу на дітей.

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в інформаційному просторі дозволяє констатувати:

а) в цілому у більшості країн світу є належне розуміння викликів, ризиків і небезпеки, страхів і жахів, які пов'язуються з продукуванням та поширенням інформації в глобалізованому світі, а також правових наслідків зазначеної соціальної дії.

Таке розуміння ґрунтується, передусім, на тому, що інформація є добром і злом

водночас, до того ж освяченим національними Конституціями, адже, з одного боку, інформація цілком справедливо розглядається як засіб і ресурс соціального розвитку, „локомотив” становлення нової фази постіндустріального суспільства – інформаційного, а з іншого боку, інформація сприяє можливій протиправній поведінці.

Ця обставина, згідно з якою одна і та ж інформація може сприйматися по-різному, законодавцем враховується в частині розуміння того факту, що навіть негативні інформаційні продукти не породжують ефекту однозначної чи „лінійної” протиправної залежності, адже можуть формуватися різні поведінкові стани – девіантні, критичного ставлення до інформаційних повідомлень, а також стани т.зв. „імунітету”.

Водночас європейська практика нормативно-правового врегулювання становлення інформаційного суспільства виходить з того, що міру морально-етичного наповнення інформації в її підпорядкуванні завданням соціального розвитку та відповідальності за можливі деформації цього процесу має визначати, насамперед, громадськість, а також законодавець.

б) значна увага приділяється формуванню інформаційної культури;

в) нормативне врегулювання спрямовано на врахування, передусім, ризикогенних, соціально загрозливих складових інформаційного простору, до яких, як правило, відносяться реклама, художні фільми, електронні ігри, телевізійні програми та публікації на кримінальну тематику.

г) нормативно-правові засоби реагування передбачають як постійний контроль інформаційного простору, так і протидію, нейтралізацію негативних інформаційних впливів.

При цьому засоби протидії зводяться до трьох основних груп: громадські (суспільні), адміністративно-правові та кримінально-правові. Хоча на практиці кримінально-правові засоби є найменш уживаними: законодавець віддає перевагу заходам суспільної протидії та адміністративно-правовому регулюванню.

Зазначене пояснюється тією обставиною, що за умов відсутності цензури, громадський контроль та адміністративно-правове регулювання за інформаційними потоками дозволяють налагодити сталість функціонування та оперативність контролю, а також достатньо швидко притягнути винних до відповідальності.

Вітчизняному законодавцю загрози можливого впливу електронних носіїв інформації, ЗМІ на свідомість дитини уявляється доцільним унормувати шляхом внесення змін до чинного законодавства, зокрема, Закону України «Про охорону дитинства», де, скажімо, окремою статтею викласти «Повноваження органів виконавчої влади щодо захисту дітей від інформаційних впливів, які завдають шкоди їх здоров'ю, процесу соціалізації».

Уявляється також доцільним визначитися з інформаційними потоками, поширення яких забороняється або обмежується відповідно до усталених критеріїв як своєрідних морально-етичних і правових норм.

Очевидною є необхідність застосування нового понятійного апарату, який відповідає інформаційній добі: державна інформаційна політика, інформаційна безпека суспільства, національні інтереси в інформаційній сфері тощо.

Закон України «Про інформацію» також може бути доповнений низкою статей в частині нормативно-правового врегулювання особливостей поширення інформаційної продукції для дітей, вимог до неї, державного та громадського контролю за дотриманням прав дітей у інформаційній сфері та можливих санкцій у разі їх порушення - громадських, адміністративно-правових і кримінально-правових.

Для забезпечення системності та цілеспрямованості, координації дій громадськості та законодавця уявляється доцільним розробити Концепцію державної політики щодо захисту прав дітей в інформаційному просторі, скажімо, на найближчі 10 – 15 років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – № 40. – Ст. 263.
2. Конституции государств Европы: В 3 т. Т. 3 / Под общ. ред. и со вступительной статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 792 с.
3. Европейский Суд по правам человека и защита свободы слова в России / [Под ред. Г. В. Винокурова и др.] – М. : Институт проблем информационного права, 2002. – Т. 1 – 324 с.
4. Крылов А. В. Проблемы использования возможностей средств массовой информации при расследовании преступлений / А. В. Крылов // Российский следователь. – 2003. – № 3. – С. 3–6.
5. Галушко Р. И. Телевидение в капиталистических странах / Р. И. Галушко. – М., 1980. – 286 с.
6. Махов Ф. С. США: Молодежь и преступность / Ф. С. Махов. – М., 1972. – 152с.
7. Прокофьев В. Ф. Тайное оружие информационной войны: атака на подсознание / В. Ф. Прокофьев. – М. : Синтег, 2003. – 408 с.
8. Конфліктологія : підруч. для студ. вузів / Л. М. Герасіна та ін. – Харків : Право, 2002. – 256 с.
9. Кузнцова О. Д. Правовий захист малолітніх і дітей від шкідливого впливу ЗМІ в Україні та за кордоном / О. Д. Кузнцова. – Київ : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. – 136 с.
10. Конституции государств Европы: В 3 т. Т. 1 / Под общ. ред. и со вступительной статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 824 с.
11. Зарубежный опыт защиты детей и подростков в сфере телевидения и радиовещания. Материалы парламентских слушаний на тему «Защита прав детей и молодежи и средства массовой информации / [Подг. Ефимовой Л.]. – М., 1999. – 235 с.
12. Конституции государств Европы: В 3 т. Т. 2 / Под общ. ред. и со вступительной статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 840 с.
13. Зарубежный опыт защиты детей и подростков в сфере телевидения и радиовещания. Материалы парламентских слушаний на тему «Защита прав детей и молодежи и средства массовой информации / [Подг. Ефимовой Л.]. – М., 1999. – 235 с.
14. Законы и практика средств массовой информации в одиннадцати демократиях мира (сравнительный анализ). – М. : Права человека, 1998. – 230 с.
15. Леоненко В. В. Преступность среди несовершеннолетних и молодежи в капиталистических странах / В. В. Леоненко. – Киев : Наук. думка, 1976. – 115 с.
16. Бачило И.Л. Информационное право. Основы практической информатики. – М.: Юринформцентр, 2001. – 325 с.; Садовничий В. А. Информационная безопасность: новые угрозы мировому сообществу // Глобальная информатизация и безопасность России. Материалы круглого стола «Глобальная информатизация и социально-гуманитарные проблемы человека, культуры, общества». Москва, МГУ, октябрь 2000. – М.: Изд-во Московского университета, 2001. – 386 с.; Стрельцов А.А. Обеспечение информационной безопасности России. Теоретические и методологические основы. – М.: МЦНМО, 2002. – 239 с.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС І ФУНКЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ

Новицька Н.Б.

(кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, член Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі)

***Анотація.** Досліджується сучасний стан та перспективи розвитку діяльності громадських організацій у сфері захисту суспільної моралі в Україні та фактори, що впливають на їх діяльність. Здійснено спробу оптимізації правового механізму взаємовідносин держави й громадських організацій як одного з найважливіших суб'єктів захисту суспільної моралі.*

***Ключові слова:** громадські організації, суспільна мораль, інформаційна політика, засоби масової інформації, соціальна реклама, українське суспільство.*

***Аннотация.** Исследуется современное состояние и перспективы развития деятельности общественных организаций в сфере защиты общественной морали в Украине и факторы влияющие на их деятельность. Осуществляется попытка оптимизации правового механизма взаимодействия государства и общественных организаций как одного из самых важных субъектов защиты общественной морали.*

***Ключевые слова:** общественные организации, общественная мораль, информационная политика, средства массовой информации, социальная реклама, украинское общество.*

***Annotation.** It is researched the current situation and perspectives of development of public organization activities in sphere of public moral protection in Ukraine and factors that are influencing their activities. It is made the legal mechanism optimization of interrelation between state and public organizations as one of most important subjects of public moral protection.*

***Key words:** public organizations, public moral, information policy, media, social advertisement, Ukrainian society.*

Постановка проблеми. Сьогодні не потребує доведення та обґрунтування твердження що в українському суспільстві наявна криза, насамперед, у суспільно-політичній та духовній сферах. Інформація, що не контролюється, може перетворюватися на надзвичайно ефективну зброю, яка знищує не людину, а механізми взаємодії людини й суспільства, перш за все соціокультурні й моральні[1]. Отже виникає потреба розгляду впливу інформаційних потоків на суспільну мораль та визначення кола суб'єктів, які